

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARI SHAROITLARIDA RIVOJLANTIRUVCHI MUHITNI TASHKIL ETISH

Nargiza Mo'minova Sabitdjanovna
MTTDMQTMOI PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitni ,rivojlanish markazlarini tashkil etish tamoyillari ,horij tajribasi va maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o'quv dasturida jarayonni metodik asoslari aks etgan.Maktabgacha ta'limni rivojlantirishda rivojlantiruvchi muhitning o'rni.

Kalit so'zlar. Rivojlantiruvchi pedagogik muhit, rivojlanish markazi, rivojlantiruvchi pedagogik muhitni takomillashtirishga qaratilgan takliflar, ilmiy g'oyalar va loyiha grantlarini qo'llash.

Аннотация. В данной статье отражены развивающая среда в организациях дошкольного образования, принципы организации центров развития, зарубежный опыт и методические основы процесса в государственной программе “Илк кадам” для организаций дошкольного образования Роль развивающей среды в развитии дошкольного образования.

Ключевые слова. Применение предложений, научных идей и проектных грантов, направленных на совершенствование развивающей педагогической среды, центра развития, развивающей педагогической среды.

Annotation. This article reflects the developing environment in organizations of preschool education, the principles of organizing development centers, foreign experience and the methodological foundations of the process in the state program “Ilk kadam” for organizations of preschool education. The role of the developing environment in the development of preschool education.

Keywords. Application of proposals, scientific ideas and project grants aimed at improving the developing pedagogical environment, the development center, the developing pedagogical environment.

Maktabgacha ta'lim tarmog'ining rivojlanishi nafaqat miqdoriy o'zgarishlar (tashkilotlarning ko'payishi yoki kamayishi), balki rivojlanishning yuqori darajasiga o'tishga imkon beradigan va uning bir yoki bir nechta asosiy tarkibiy qismlarini yangilashga hissa qo'shadigan majburiy sifat o'zgarishlaridir. Shu munosabat bilan, barcha o'zgarishlar rivojlanishga yordam bermaydi, balki faqat ijtimoiy, pedagogik

yoki boshqa funktsiyalarning yanada samarali bajarilishini ta'minlaydigan yangi xususiyatlarni olishga olib keladigan o'zgarishlar hisoblanadi

Vaqt shuni ko'rsatadiki, bunday o'zgarishlarga quyidagilar kiradi: qamrov, ta'mirtalab tashkilotlarni ta'mirlash yoki yangitdan qurish, qisqa muddatli guruhlar yoki bolalar xonalarini ochish, maktabgacha ta'lim va tarbiya standartining milliy-mintaqaviy komponentini joriy etish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tarmog'ini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradigan istiqbolli o'zgarishlar qatorida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun oilaviy hususiy ta'limni joriy etish, ilg'or pedagogik tajribani metodik takomillashtirgan holda munosib dasturlarni ishlab chiqish. Shunday qilib, hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim tarmog'ini modernizatsiya qilish, xususan, maktabgacha ta'limning o'zgaruvchan shakllarini rivojlantirish bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani ishlab chiqish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitni yaratish bilan bog'liq bo'lishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim xizmatlari sifatini faollashtirishda davlat standartlarini tadbiq etilishi, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitiga milliy madaniy an'analarni faol joriy etayotgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarini ilg'or innovatsion grantlar bilan qo'llab-quvvatlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo'yicha tajriba maydonchalarini tashkil etishda malakali pedagoglarni faoliyatlarini ham moddiy, ham ma'nau qo'llab quvvatlash ish faoliyatini sifatiy o'zgarishlariga yo'naltiradi.

Rivojlanayotgan muhit quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- zaruriylik (moddiy-texnik ta'minot, dasturiy ta'minot mazmuni va maktabgacha ta'lim tashkilotining madaniy-pedagogik amaliyoti va an'alarini hisobga olgan holda metodik takomillashtirish);
- ommabopligi (maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'lim va tarbiyaviy jarayon maqsadi, uning ustuvor roli, tashkilotning tuzilishi va uning ta'lim tipidan qat'iy nazar, bolalar va kattalar o'rtasidagi ijodiy hamkorlikni ta'minlash);
- texnologik ta'minot (resurslardan shaxsning ijodiy rivojlanishini ta'minlaydigan faoliyatni faollashtirish uchun turli xil usul va vositalardan foydalanish).

Rivojlanish muhiti bolaning shaxsini shakllantirishning yaxlit jarayonining stimulyatori, harakatlantiruvchi kuchi sifatida ishlaydi. Psixologik tadqiqotlarda inson rivojlanishi shaxsning ijtimoiy muhitida sodir bo'ladigan shaxsiy tuzilmadagi sifatli neoplazmalarni shakllantirishning murakkab dinamik jarayoni sifatida qaraladi. Natijada muhit fanlararo tushuncha sifatida tabiiy muhit, hayot muhiti,

ijtimoiy muhit, ijtimoiy-pedagogik, ta'lim, tarbiyaviy, rivojlantiruvchiga bo'linadi. Rivojlantiruvchi muhit-o'zgaruvchan omillar va shart-sharoitlarning kombinatsiyasi: tabiiy psixofizik rivojlanish, tarbiya va ta'lim, o'z faoliyati va inson hayoti davomida boshdan kechiradigan turli xil ekologik ta'sirlar. Pedagogik yondashuvning bir qismi sifatida inson tarbiyasi uchun muhitning ahamiyatini quyidagi olimlar va amaliyotchilar o'rgandilar: K.D. Ushinskiy, L.N. Tolstoy, A.F. Lazurskiy, P.F. Lesgaft, J.Korchak va boshqalar. 20-asr boshlarida ma'lum bir muhitda ta'lim berish g'oyasi "umumiy metodik pedagogikasi" (N.I.Iordanskiy, M.V.Krupenina, S.T.Shatskiy, V.N.Sulgin)da o'z ifodasini topgan. ijtimoiy ta'lim amaliyoti. N.N. Iordanskiy atrof-muhitning ta'limdagi o'rni va ahamiyatini talqin qilishda ko'pincha uning bevosita bolalar hayoti va ruhiyatida aniq, aniq yo'nalgan bo'lmaydi, deb hisoblardi.

Bola o'z munosabati va harakatlari orqali atrof-muhitga ta'sir qiladi. Faoliyat faoliyati nuqtai nazaridan u o'zi uchun eng muhim harakatlarni amalga oshiradigan muhitni yaratadi, quradi. O'zaro munosabatlar nuqtai nazaridan u o'zi uchun turli xil faoliyat va muloqotdagi ehtiyojlarini qondirishga imkon beradigan rivojlantiruvchi muhitda faollashadi. Bola o'z muhitida qulaylik hissini yo'qotishi bilanoq, u uni o'zgartira boshlaydi va agar transformatsiya qilishning iloji bo'lmasa, u bu muhitni tark etadi va o'zi uchun yangisini tashkil qiladi.

Demak, bola rivojlanish muhitida o'sishi, shakllanishi uchun, muhit bilan bir faoliyatda bo'lishi, uni tanlashi, o'zgartirishi, qayta yaratishi mumkin bo'lgan jarayonlarni boshdan kechirishi lozim. Yuqorida aytilganlarga muvofiq, makonni tashkil etuvchi shaxslar bolaga faqat mumkin bo'lgan rivojlanish sohasini taklif qilishlari mumkin. Taklif etilayotgan muhitda sub'ekt pozitsiyasini amalga oshirish ehtimoli, ikkinchisining tuzilishi qanchalik boy va xilma-xil bo'lsa, shuncha yuqori bo'ladi. Zamonaviy olimlarning fikricha, atrof-muhit shaxs rivojlanishining omillaridan biri bo'lib, inson o'z harakatlari va harakatlari orqali atrofdagi voqelik elementlarini faollashtiradi va shu orqali uni o'zi uchun yaratadi. Bu tushunchani ijtimoiy psixologiya, falsafa, ijtimoiy pedagogika o'rganadi. Buning sababi shundaki, atrof-muhit bilimlarni, shaxsiy tajribani doimiy ravishda to'ldirish manbai sifatida o'rnatishning hayotini, shaxsiy yo'nalishlarini, ehtiyojlar va qiziqishlarning tabiatini, qiymat yo'nalishlarini, o'z taqdirini o'zi belgilash jarayonini belgilovchi omil hisoblanadi va shaxsning o'zini o'zi anglashi, rivojlanishida katta o'rin tutadi. Rivojlanish muhitiga oid ko'plab asarlar yaratilgan bo'lib, ularning mualliflari uning mazmuni va xususiyatlarini o'ziga xos tarzda ochib beradi. Ta'lim maqsadlarini

amalga oshirishda rivojlantiruvchi muhitni imkoniyatlaridan foydalanish tamoyillari va usullarining butun majmuasi faol o'rganilmoqda.

Rivojlanish muhitining pedagogik tavsifini berishdan oldin, ikki ma'noli talqin qilinadigan "atrof-muhit" tushunchasiga ta'rif berish muhimdir. Atrof-muhit shaxs rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida falsafa, psixologiya, sotsiologiya, pedagogika va boshqa fanlarda boshqa nuqtai nazardan o'rganiladi. Inson va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir muammolarini o'rganar ekan, faylasuflar "Atrof-muhitni atrof-muhit, inson jamiyati va organizmlar faoliyati sodir bo'ladigan tabiiy sharoitlar majmui sifatida talqin etadilar. Ular boshdan kechirishlari mumkin bo'lgan va ularning mavjudligi va turning davom etishi bog'liq bo'lgan atrof-muhit sharoitlari". Sotsiologlar keng ma'noda ijtimoiy muhitni to'g'ridan-to'g'ri butun ijtimoiy-iqtisodiy tizim: ishlab chiqaruvchi kuchlar, ijtimoiy munosabatlar va institutlar majmui, ijtimoiy ong va muayyan jamiyat madaniyati sifatida tushunadilar. Ijtimoiy muhit tor ma'noda shaxsning bevosita ijtimoiy muhitini – oila, mehnat, tarbiya jamoalari va guruhlarini o'z ichiga olsa, ijtimoiy psixologiyaning o'rganish predmeti hisoblanadi. Shaxs psixologiyasida atrof-muhit insonni hayotida to'g'ridan-to'g'ri o'rab turgan, uning aqliy aks ettirish ob'ekti bo'lib xizmat qiladigan narsa - to'g'ridan-to'g'ri yoki boshqa odamlarning mehnati natijalari bilan vositachilik qiladi (L.S. Vygotskiy, V.V. Davydov, V.P. Zinchenko, A.). V. Petrovskiy va boshqalar). L.S. Vygotskiy yashash muhitining inson rivojlanishiga ta'siri mexanizmini taqdim etar ekan, "ichki rivojlanish har doim shunday amalga oshiriladiki, bizda shaxsiy va ekologik momentlarning birligi mavjud degan tarzda talqin qilganlar. Rivojlanishning ijtimoiy holati rivojlanishda yuzaga keladigan barcha dinamik o'zgarishlarning boshlang'ich nuqtasi" u shaxsning rivojlanishini boyitadi va ko'p qirrali qobiliyatlarning erta namoyon bo'lishiga yordam beradi. Qulay tematik rivojlanish muhiti - bu bolaning ma'naviy farovonligi, uning rivojlanishi havfsizligini ta'minlash maqsadlariga muvofiq makonni tashkil etish, asbob-uskunalar va boshqa jihozlardan foydalanish. Maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlanish muhitini tashkil qilishda eng muhim shart - o'ziga xos bo'lgan bolalarning yosh xususiyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olish. Rivojlanayotgan muhit harakatchan va oson o'zgaruvchan dinamik makon sifatida harakat qilishi kerak. Bolalar faoliyatining barcha turlarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish juda muhimdir. Bolaning atrof-muhitga jalb etilishi, uning faol bilimi, o'rganishi kattalarning tayyorgarligi va malakasiga bog'liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida alohida o'rin tutadigan muhit ta'lim maqsadlariga muvofiq tashkil etilishi kerak. Rivojlantiruvchi muhitni

yaratishda har bir guruhning xususiyatlarini hisobga olish kerak: yoshi, tarkibi - o'g'il va qiz bolalar soni, ularning individual xususiyatlari, xususan - harakatchanlik, temperament, moyillik, qiziqishlar, ayniqsa, oilaviy tarbiya kabilar muhimdir. Farzandingizga qulaylik, baxt, tinchlik va qoniqish hissini bering shiori ostida oilada rivojlantiruvchi muhitni yaratish davr talabidir.

Rivojlanayotgan qulay muhitni yaratish bo'yicha tarbiyachining eng muhim vazifasi - kundalik hayotning barcha elementlari bolalarni rivojlantirish, o'rganish, o'yin va mehnatga jalb qilish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tarzda hayotni tashkil eta olishdir. Buning uchun pedagog guruhda xotirjam va do'stona muhitni yaratishi kerak.

Mustaqillik va tashabbusni shakllantirish va rivojlantirish usullari taklif etish, ular tashkil etilgan, tarbiyalangan, loyiha usullari va bolaning rasmiy harakatlari asosida jarayonga tadbiiq etishni yangi bosqichga ko'tarish-rivojlanish muhitini yangilashga, shakllantirish va loyihalashga yo'naltiradi.

Rivojlantiruvchi muhitning o'zgaruvchanligi ob'ektda va guruhlarda turli xil kichik burchak va rivojlantirish markazlarining mavjudligi, shuningdek, bolalar uchun erkin tanlovni ta'minlaydigan turli xil materiallar, o'yinlar, o'yinchoqlar va jihozlarning mavjudligi bilan ta'minlanadi. O'yin materiallari muntazam ravishda almashtiriladi va bolalarning o'yinli, motorli, kognitiv va ilmiy faoliyatini rag'batlantiradigan yangi elementlar bilan to'ldiriladi. Rivojlantiruvchi muhitning qulayligi- bolalarning ta'lim va tarbiyaviy faoliyatlari o'tkaziladigan barcha yo'nalishlar asosida erkin tanlash imkoniyatini belgilaydi. Bolalar o'yinlar, o'yinchoqlar, materiallar va ular uchun barcha asosiy faoliyatni ta'minlaydigan o'quv qo'llanmalaridan erkin foydalanishlari asosiy talablarni belgilaydi. Majburiy shart - bu materiallar va jihozlarning xizmatga yaroqliligi va xavfsizligi.

Rivojlantiruvchi muhit - bu har bir yosh bosqichining xususiyatlariga muvofiq maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish uchun maxsus tashkil etilgan makon (bino, uchastka va boshqalar), materiallar, jihozlar va jihozlar bilan ifodalangan ta'lim muhitining bir qismi; ularning sog'lig'ini himoya qilish va mustahkamlash, xususiyatlarini hisobga olish va rivojlanishdagi ma'lum bir kamchiliklarini tuzatish, reabilitatsiya va sog'lomlashtirishni o'z ichiga oladigan butun bir jarayonlar majmui hisoblanadi.

Mamlakatimizda ro'y berayotgan o'zgarishlar, barcha sohalardagi rivojlanishlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham tub o'zgarishlarga erishishni taqozo etmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yaratilgan rivojlantiruvchi muhit ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat

talablari va maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi vazifalarini sifatli, uzluksiz, izchil hamda bolalarning yosh jihatlarini hisobga olgan holda bosqichma – bosqich amalga oshirishga xizmat qilishi lozim. Rivojlantiruvchi predmetli muhit bolaning aqliy fikrlash, boshlang'ich tashabbuskorligini o'stirish, o'zlashtirgan bilimlarini amalda qo'llashga faol xarakat qilishidagi asosiy vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi Qonuni 2019 yil 16 dekabr, O'RQ-595-son.

2.O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi– T.:2022

3.Shin A.V., Mirziyoeva Sh.Sh., Grosheva I.V., Nazarova V.A., Mikaylova U.T., Abdunazarova N. F., Zakirov A. A., Isxakova M. R., Umirzakova N. R. "Oila va mahalla bilan hamkorlik" Uslubiy qo'llanmasi, T – 2020

4.Xushnazarova, M. N. (2020). Maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiyalash va uni zamonaviy talablar asosida boshqarishning o'ziga xos jihatlari. *sovremennoe obrazovanie (uzbekistan)*, (3 (88)), 63-69